

3 Stáhtalaš boazodoalu stivren ii soaba oktii sámi boazodoallomáhtuin

Kathrine Ivsett Johnsen
Norgga čáhcedutkaninstituhtta
(NIVA) ja Internationála
boazodoalloguovddáš (ICR)

Čoahkkáigeassu

Maŋjel soahteáiggi šaddá nationála fokus lahttudat boazosápmelaččaid ođđaáigásaš buresbirgejumistáhtii (Arnesen, 1979; Riseth, 2000). 1970-logus ásahii Stuuradiggi ođđa boazodoallolága ja ođđa politihka ođasmahttit boazodoalu ja dahkat dan ekonomalaš effektiivvan. Rationaliserenpolitihka ásahii konsešuvdnavuogádaga ráddjet boazosápmelaččaid logu, boazolohku garrasit muddejuvvui, ja eiseválddit álggahedje systemáhtalaš statistihka boazologus, eallostruktuurras ja biergobuvttadeamis. Seamma áigodagas áshuvvojedje insentiiva-ortnegat stimulereret ealuide eanet njiŋnelasaid vai lassánivččii ealuin buvttadanmunni. Otná boazodoalpolitihka lea joatkka 70-logu rationaliserenpolitihkas, muhto stáhta lea čavgen boazodoalu bearráigeahču

earenoamážit guovtti čuoggás: Boazologuide ja ealuid johtalemiide eanadagas leat odne garraset njuolggadusat. Stáhtalaš boazodoalu stivrema vuodđun lea áigumuš ahte ealuin galgá leat diehttevaš, standardiserejuvvon buvttadeapmi mii lea seammalágan jagis jahkái. Dát artihkal čájeha movt dálá boazodoalu ja bohccuid eatnamiid hálddašeapmi dahká váttisin boazoeaiggádiidda geavahit árbevirolaš máhtu heivehit luonddu- ja dálkkádaga nuppástusaide. Rationaliserenpolitihka reguleremat eaige soaba oktii sámi boazodoalu árbevirolaš perspektiivva etihkain. Regulereamat lasihit eiseválddiid bearráigeahččanvejolašvuodaid, muhto seamma njuolggadusat láivudahttet boazodoalu siskkáldas iešstivrejumi (Johnsen et al., 2017).

3.1 Álggaheapmi

Dán artihkkalis ovdanbuvtán muhtun doaibmabijuid mat leat álggahuvvon sihkkarastit rationála ja bistevas boazodoalu. Golbma politihkkasuorggi leat váldofokusis: miessenjuovvan-doarjagat, alimus boazologu mearrideapmi ja areálahálddašepmi. Artihkal digaštallá makkár máhtu atnen vuodđun-politihkkii ja ovdanbuktá boazodoallit cuiggodemiid reguleremiidda. Dasto juogán muhtun geahčestagaid árbevirolaš boazodoallomáhtus Oarje-Finnmárkkus vai ovdamearkkaiguin čájehan goabbatláganvuodaid das movt boazosápmelaččat ja eiseválddit jurddašit, ja movt rationaliserenpolitihkka hástala árbevirolaš sámi boazodoallomáhtu já ráddje “sámi kultuvrra, árbevieru ja riektevieru”. Teavstta vuodđun leat čiekŋalis-jearahallamat ja digaštallamat boazosápmelaččaiguin maŋemus logijagi. Artihkal álgá láidehusain stáhta hálddašanvuodustusa ja sámi boazodoalu birra. Ulbmil artihkkaliin lea čájehit movt stáhtalaš hálddašepmi ii soaba okti árbevirolaš sámi boazodoallomáhtuin.

3.1.1 Hálddašanvuodustus

1946:s almmuhii etnográfá Ørnulf Vorren artihkkala Norgga boazodoalu birra mas son gávnnašii ahte Oarje-Finnmárkku boazodoallu lei boaresáigásaš, ja jus dat galgá ceavzit, de ferte ođasmahttot ja rationaliserejuvvot (Vorren, 1946). Guoktelogi jagi maŋjel gávnnašii ráđđehusnammaduvvon lávdegoddi sullasaš konklusuvnna: Boazodoalu ferte rievdadit ja ovdánahttit vai čuovvu ekonomalaš ovdáneami Norgga servodagas muđui (LD, 1966). Seammas fuolastuvai lávdegoddi go leat beare olu bohccot ja beare olu boazoeaiggádat boazodoalus. Alla boazolohku dagaha duottar guorbá, ja ollu boazosápmelaččaide, geain leat oalle unnán bohccot, šaddá váttisin birget boazodoaluin.

1970-logus ásehii Stutoradiggi ođđa politihka rationaliseret boazodoalu ja dahká dan ekonomalaš effektiiván. Guokte mávssoleamos stivrenreaiddu rationaliserenpolitihkas ledje 1978 Boazodoaloláhka ja 1976 Boazodoallošiehtadus gaskal stáhta ja boazodoalu beroštusorganisašuvnna, Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi (NBR). Dáiguin reaidduiguin ásahuvvui konsešuvdnavuogádat mearridan dihte boazosápmelaččaid logu, boazolohku garraset regulerejuvvui, ja álggahuvvui systemáhtlaš statistihkaháhkkan boazologus, eallostruktuurras ja biergobuvttadeamis. Dasa lassin ásahuvvojedje insentiiva-ortnegat mat galge stimulereret ealuide eanet njiŋelasaid. Jurdda lei ahte eanet njiŋelasaiguin sáhtta ealuin bisuhit alla miessešattu vaikko ealuid unnida. Ordnejuvvui nu ahte misiid galggai vuovdit njuovahagaide čakčat vai ealuid unnidii beliin ovdal go johttájit dálveguhtuneatnamiidda Finnmarkkuduoddarii. 1980-logu mielde nátionálalaččat ja internátionálalaččat lassánii fokusa birrasii, ja 1992:s “bistevas boazodoallu” šattai mihtomearrin norgga politihkkii. Eiseválddit mielas lei - ja lea ain - bistevas boazodoallu lea

ealáhus mii ekologalaččat, ekonomalaččat ja kultuvrralaččat lea bistevas. Dán golmma dimenšuvnna gaskasaš oktavuoha čilgejuvvu dáinna lágiin: «Ekologalaš bistevasvuoha addá vuodu ekonomalaš bistevasvuhtii, ja ovttas addiba ekologalaš ja ekonomalaš bistevasvuoha vejolašvuoda fuolahit ja ovdánahttit kultuvrralaš bistevasvuoda» (LMD, 2018).

Otná boazodoalopolitihka lea joatkka 70-logu rationaliserenpolitihkas, muhto stáhta lea čavgen bearráigeahču earenoamážit guovtti čuoggás: 2007 Boazodoalolágain garraseappot regulerejuvvu sihke boazolohku ja ealuid johtaleapmi eanadagas. Otná stáhtalaš boazodoalu stivrema vuodđun lea maiddái márkanvuodot mihttomeari (LMD, 2018). Ealuin galgá leat diehttevas, standardiserejuvvon buvttadeapmi mii lea seammalágan jagis jahkái.

3.1.2 Sámi boazodoallu

Norgga lága mielde (Reindriftsloven, 2007) leat dušše sápmelaččat geat ožžot eaiggáduššat bohccuid sámi boazodoalloguovlluin. Sámi boazodoallu doaimmahuvvo Romssas ja Finnmarkkus, Nordlánddas ja osiin Trøndelága ja Sisnuori (Innlandet) fylkkain. Dasa lassin gávdnojit soames guovllut lullin riikkas gos eará norgalaččain leat bohccot. Finnmarkku fylkka sturrodad lea sullii 70% ollislaš sámi boazodoalus Norggas boazologu ektui (Landbruksdirektoratet, 2022).

Nugo guođohankultuvrrat ollu báikkiin máilmmis, de boazodoallu joatkevaččat heivehuvvo luonddu rievdadusaide (Dong et al., 2011; Niamir-Fuller, 2000). Boazodoallu ávkkástallá marginála guohtunressaid go johtá gaskal dálkkádatguovlluid birra jagi. Finnmarkkus ealut dálvet leat eanas siseatnamis gos leat galbma, goike ja oalle stabiila dálkkat - ja doppe lea ealát bohccuide go goivot muohttaga vuolde jeahkála ja eará šattuid. Giđdat johtet ealut lagabui mearariika gos árat lea rahtta, ja valjit šaddodat guohtut. Árbevirolaš sámi boazodoallu lea johttáleadji luonddudoallu. Boazu manná čađat ja sáhtta ávkkástallat guohtunressaid viidát. Eanas ealut rasttidit mánga suohkana johtaleamis gaskal dálve- ja geasseguhtuneatnamiid. Finnmarkkus johtet bohccot gitta 350 km gaskal siseatnama ja mearariikka (Magga et al., 2009).

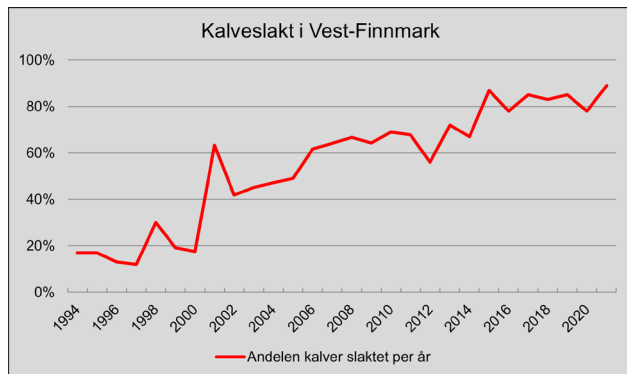
Boazodoalolága ulbmilparagrafas čuožžu «Sámi boazodoalloguovllus galgá láhka lágidit dili boazodollui mii lea ekologalaččat, ekonomalaččat ja kultuvrralaččat bistevas ja mii lea vuodđuduvvon sámi kultuvrra, árbevieruid ja dábiid ala ávkin boazodollui alccesis ja servodahkii muđui.» (Reindriftsloven, 2007). Láhka deattuha kultuvrra, árbevieruid ja riektevieruid, muhto ollu boazosápmelaččaid mielas geavatlaš politihkka goarida árbevirolaš sámi boazodoalu. Árbevirolaš sámi boazodoallu heiveha joatkevaččat iežas rievddadeaddji lundui, muhto stáhta boazodoallohálddašeamis lea vuordámuš ahte boazodoallu galgá maksimeret vejolaš biergobuvttadeami ja buktit seamma mađe bohccuid njuovahagaide jahkásaččat.

3.2 Rationaliserenpolitihkka: beaktilvuotta ja diehtevašvuotta

3.2.1 Miessenjuovvandoarjagat

1976 Boazodoallošiehtadusa ásaheimiin bohte ekonomalaš insentiivvat maksimeret biergobuvttadeami ja boazosápmelaččaid bargodietnasa. Jahkásaš stáhtadoarjagat miessenjuovvamiid ovddas dahke gánnáhahttin ásaheit eallostruktuurra mas ledje ollu njiñjelaččat, ja njuovvat misiid čakčat, seamma jagi go šaddet. Ollu miessenjuovvan lea leamaš - ja lea ain - oassin eiseválddiid politihkas heivehit boazologu guohtunressursaide (Nebell et al., 2018). Miessenjuovvamii fokusa váldá vuodu dutkamiin das makkár eallostruktuurat (dm. movt bohccuid deaddo-, njiñjelas/varit- ja ahkejuohku lea) ja njuovvanstrategiijaid mat optimaliserejit biergobuvttadeami. Dutkan čájeheii alimus buvttadanmuni sáhtta olahit jus stuorámus oassi ealus leat njiñjelasat mat čovjot (Lenvik, 1988). Varihiid oassi sáhtta unnidit vuolimussii vai bisuha buori ragaha. Danne šattai eallostruktuurra dehálaš indikáhtoran ealáhuspolitihkas (Statens reindrifstforvaltning, 2014).

Eanas boazoguohtunguovlluin muddejedje orohagat¹ ealuid insentiivaid mielde. Oarje-Finnmárku lei earálágan go dáppe leat boazodoallit guhká bisuhan stuorát oasi varrásiid ealuin, muhto 2014 guvlui dát guovlu nai heivehii eallostruktuurra subsidierenortnega mielde. Eallostruktuurra muddema oaidná eiseválddiid njuovvanhivvodaga statistihkas mas oaidnit ahte miessenjuovvamiid oassi Oarje-Finnmárkkus lassánii 1994 rájes otnáža rádjái (geahča 1. govvosa).

1.Govvosa: Miesseoassi mii njuovvuvvo jahkásaččat Oarje-Finnmárkkus. Gáldu: Eanandoalldirektoráhta boazoealáhusa resursarehketdoallu².

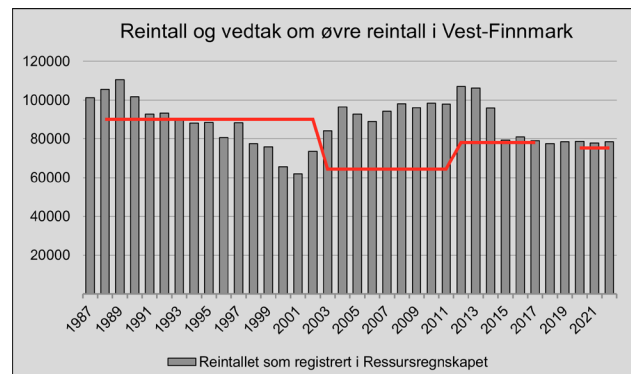
¹ Orohat lea geográfalaš ja hálddahaslaš guovlu gos boazodoallu doaimmahuvvo.

² Resursarehketdoallu almmuhuvvo jahkásaččat ja dan gávdná Eanandoalldirektoráhta ruovttusiiduin, <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/nyhetsrom/rapporter/resursregnskapet-for-reindrifstnaeringen>.

3.2.2 Bajimus boazologu mearrideapmi

Eiseválddit³ mearridit bajimus boazologu juohke orohakii guohtunvuodu vuodul maid orohat hálddaša ja luonddu ekologalaš gierdannávcca meroštallamiid vuodul - bajit rádjii dasa man ollu indiviidat ovttá nális sáhttet eallit dihto guovllus áiggi badjel. Muhto mii oaidnit bajimus boazologu mearrádusain lea čielggas mii ipmirduvvo leat dohkálaš boazolohkun lea rievdan dan rájes go rationaliserenpolitihkka lea ásaheime.

Almolaš dárkkistuvvon boazolohkamát Finnmarkkus ásaheime 1987:s, ja seamma jagi biddjui bajimus lobálaš boazolohku Oarje-Finnmarkkus 90.000 bohccui (Sara et al., 2016). 13 jagi mañjel, vástádussan Stuoradikki ávžžuhussii bidjat ođđa bajimus rájiiid boazolohkui, meroštalle eiseválddit - ekologalaš - matematihkalaš modeallaiguin - Oarje-Finnmarkku ceavzinnávcca (Ims & Kosmo, 2001). Meroštallamiid vuodul bajimus boazolohku biddjui 64.300 bohccui 2002:s. Bajimus boazologu mihttu ii olahuvvon, ja mañjel 2007 Boazodoallolága ásaheime álggahuvvui ođđa proseassa geahpidit boazologu. Ođđa árvvoštallamiid vuodul eiseválddit mearridedje 2011:s bajimus boazologu leat 78.150 bohcco Oarje-Finnmarkkus. Odne lea bajimus boazolohku muddejuvvon vulos 75.400 bohccui. (Landbruksdirektoratet, 2022). 2. govvosa čájeha rievdadusaid registrerejuvvon boazologus ja Oarje-Finnmarkku mearriduvvon bajimus boazologu.

2.Govvosa: Oarje-Finnmarkku boazolohku (ránes stoalpput) ja bajimus lobálaš boazolohku (rukses sáhu). Gráfa čájeha movt bajimus boazologu mearrádusat leat rievdan áiggi mielde. 2018-2019 áigodahkii ii almmuhuvvo bajimus boazolohku Oarje-Finnmarkkui. Gáldut: Riikkarevišuvdna (2003-2004) ja Eanandoalldirektoráhta boazoealáhusa resursarehketdoallu.

Guohtunressurat ekologalaš gierdannávcca meroštallamiid vuodun eanas leat eahpenjuolgo guohtunárvoštallamat mas biergobuvttadeapmi eanas adno indikáhtorin árvvoštallat leago bohccuin doarvái guohtun ja dasto leago boazolohku ilá badjin (Ims & Kosmo, 2001). 2009:s almmuhii Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta (EBD/LMD) bagadusa ekologalaš bistevas boazologu mearrideapmái (LMD, 2008). Dás ovdanbuktet njuovvandeattuid

³ Lea Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta (EBD/LMD) ja Eanandoalldirektoráhta main lea ovddasvástádus Norgga boazodollui.

ja biergovoluma vuolggasadjin árvvoštallat leago orohaga boazolohku ja guohtundeaddu ekologalaččat bistevaš. Bagadusa mielde galgá ovdamearkka dihte misiid gaskamearálaš njuovvandeaddu leat 17-19 kilo.

2. govvosis oaidnit Oarje-Finnmárkku boazolohku lea rievdan áiggi badjel. Boazologu unnon jagi 2000 birrasiid lea oktiivástideaddji dainna maid boazosápmelaččat gohčodit goavvejahkin - jagit goas leat hui heajos guohtumat jiekŋuma ja čeargama geažil. Mii oaidnit maiddái boazolohku dávjá lea leamaš badjelis go mearriduvvon bajimus boazolohku, muhto maŋŋel 2014:ii leat ovttavásttolaččat boazologut ja mearráduusat. Boazologu mearrideapmi 2011 lei riiduvuloš, ja lei unnán luohhtevašvuota gaskal eiseválddiid ja boazosápmelaččaid. 2013:s bággejuvvojedje orohagat main ledje beare ollu bohccot unnidit ealuideaset, ja 2014 rájes ožžo sáhkuid sii geat eai lean unnidan ealuid (se Johnsen, 2016, for mer om reintallsreduksjonsprosessen i Vest-Finnmark). EBD departemeantaráđdi čilgii boazologu unnidanbággemiid nu ahte boazodoallit «eai leat nagodan hálddašit iežaset boahhteáiggi» (Finnmark Dagblad, 2013). Ja Eanandoalldirektoráhta boazodoalldirektevra bealuštii sáhkohuon dainna lágiin: «Galggašii doaivut ealáhusas lea nu buorre luonddumáhttu ahte sii galggaše leat vuosttažat geat garvet dán dili, muhto nu gal nappo ii leat» (NRK Sápmi, 2014). Boazodoalldirektevra dajai nai buoremus livččii jus boazodoallit čađahivčče bággejuvvon unnidemiid: «Dás lea sáhka dan mutto stuora bággosáhkui, nu ahte dás gal lea buoremus joatkit unnidanbargguin dál (NRK Nordnytt, 2014)

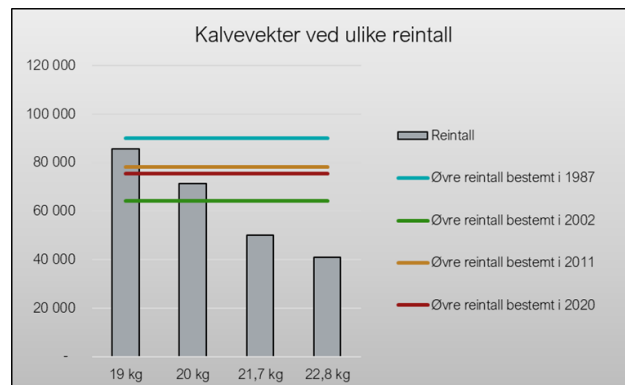
3.2.3 Rationaliserenpolitihkka cuiggoduvvo

Eiseválddiid doaibmabijuin muddet boazologu Finnmarkkuduoddaris, ii leat dušše sáhka oážžut ekologalaš bistevaš eallosturrodagaid mat eai goarit guohtumiid. Ráđđehusa neahttasiidduin sáhtta lohkat ahte «lea politihkalaš mihttomearri ovdánahttit rašuvnnalaš ja márkanáŋggirdeaddji boazoealáhusa, mii guhkitáigge vuollái lea bistevaš» (LMD, 2018). Ja go Eanandoalldirektoráhtta ovdanbuktá stáhtusa barggus oáččuhit ceavzilis boazodoalu, de seammás digaštallojit boazologu heiveheamit vai optimalisere boazodoalu buvttadanmuni (Landbruksdirektoratet, 2020). Eanandoalldirektoráhtta almmuha nai jahkásaččat bajilgova boazologu, buvttadeami, njuovvandeattuid ja jahkásaš vahágiid ovdáneami, ja sii čilgejit dán leat «dehálaš oassin čilget ekologalaš bistevašvuoda, elliidčálggu ja jahkásaš buvttadeami ovdáneami optimaliserema mihttomeriid ektui» Landbruksdirektoratet (2022, s. 5). Eiseválddit mihttoparamehterat rašuvnnalaš (optimála) ja bistevaš boazodollui, leat eará sániiguin, oktiiveivehuvvon - ja rašuvnnalaš ja bistevaš boazodoallu leat šaddan synonyman hálddahusas (Johnsen et al., 2023).

2013-2015 jearahallen mun muhtun Oarje-Finnmárkku ja Rossen- guovllu boazosápmelaččaid. Sii garrasit moite boazologu mearrideami bargovuogi ja miessenjuovvama doarjagiid. Sin mielas ii leat miessenjuovvanstrategiija ekonomalaš, ekologalaš iige kultuvrralaš bistevaš ge. Sin mielas stáhtalaš doarjagiid haga boazodoallit eai njuovaše misiid - dat ii obage livčče gánnáhahtti. Mánnggas čilgejedje jus miessi ealášii vel ovtta jagi, dat buvttadivččii eanet ja buoret bierggu, lassin duolljái ja eará ávdnasiidda mat adnojit *duojis*.

Optimála njuovvandeattut, boazolohku ja man stuora ealut leat eai leat dárkilis árvvut. Árvvut rievddadit sin máhtu, háliidusaid ja dárbbuid mielde geat mihttomeriid bidjet - ovdamearkka dihte ahte eallu buvttada eanemusat bierggu dahje eallu sáhtta ávkástallat buot orohaga guohtunpotensiála. Modealla bohtosat meroštallat optimála boazologut rivdet go diehtovuoddu muddejuvvo dahje eanet ja báikkálaš variábelat váldojit fárrui. 2014:s meroštalai dutkanjoavku ahte go galgá oážžut misiid main njuovvandeaddu lea 19 kilo, berre bajimus boazolohku biddjot 85.777 bohccui Oarje-Finnmárkkus (dat mearkkaša 9 % eanet bohccot go 2011 bajimus mearriduvvon boazolohku ja 12 % eanet bohccot go 2020 bajimus mearriduvvon boazolohku) (geahča 3. govvosa). Eaktun dán meroštallamii lei ahte jahkásaš miessenjuovvan galggai leat su. 40 % (Bårdsen et al., 2014).

Meroštallanmodellii leat - nugo buot modeallaidevuodduin álkidahtton ja generaliserejuvvon veršuvnnat duohtavuodas. Dutkit geat leat ráhkadan dan, mitalit modealla lea huksejuvvon guovtti fálska navdima ala, namalassii eai leat rávis varrásat ealus ja miesit lea áidna elliidkategorijja mii njuovvovuvvo (Bårdsen et al., 2014). Modealla ii váldde vuhtii báikkálaš guohtunresursa ja dálkkádatlaš rievdaduserohusaid maid boazosápmelaččat fertejit vuhtiváldit go mearridit guohtunstrategiijaid ja strukturerejit ealuid. Dát ja eará modeallat optimála boazodoalu meroštallamii deattuhit man ollu bohccot leat ja guohtundeattuid. Muhto ollu boazosápmelaččaid mielas bohccuid dilli ja ceavzimii eanet váikkuhit jahkásaš ja áigodatlaš dálkkádatdílálašvuodas, duottarekologiija variašuvnnat ja guohtumiid *fidnen* (Sara, 2001).

Govus 3: Mii optimála boazodoallu lea rievddada dan mielde makkár mihtuid bidjá njuovvandeattuide. Gráfii leat vuoddu dieđut vižžon Bårdsen et al. (2014).

3.3 Guohtungeavaheapmi ja areálahálddašeapmi

Boazodoalloláhka “galgá leat mielde sihkkarastime boazodoalloareálaid sámi boazodoalloguovllus boazodoalu deahtaleamos resursavuodđun» (Reindriftsloven, 2007). Vaikko ná la, de ii leat biddjon mihttu dahje definerejuvvon mearri man ollu areála ferte sihkkarastit vai fuolaha bistevas sámi boazodoalu boahhteáiggis (Stortinget, 2023). Lága mielde lea areálaid sihkkarastinovddasvástádus «boazodoallovuoigatvuoda eaiggádiin, eará vuoigatvuodalaččain ja eiseválddiin» (Reindriftsloven, 2007). Ovddasvástádus lea háddjejuvvon ja eanas muddui dasa váikkuhit eará lágaid stivrejuvvon mearridanproseassat (nugo Plána- ja huksenláhka).

Riektediehtaga professor, Øyvind Ravna (2015), čuoččuha rievttálaš suddjen sámi vuoigatvuodain luondduresurssaide ja eanaviidodagaide lea váilevaš. Boazodoalu areálat miehtá Norgga vásihit lassáneaddji sisabahkkemiid aktevrrain geat háliidit geavahit guovlluid ruvkedoaimmaide, militeara doaimmaide, ođasmahtti bieggá- ja čáhceenergijja ávkástallamii, muhtaskohterturismii ja bartahuksemiidda. Dan botta go norgga politihkka (ja internationála šiehtadusat maid Norga lea soahpan) dohkkehit boazoguohtumiid sámi boazodoalu ávnnaslaš vuodđun, de lea ain eahpečielggas man muddui sámi dološvieru geavaheapmi lea suddjejuvvon sisabahkkemiid vuostá (Bjørklund, 2013; Einarsbøl, 2005). Vel Fosen-duomuin⁴ 2021:s lea dát ain eahpečielggas. Jáhkašáččat vásiha boazodoallu sisabahkkemiid guohtunareálaide, seammás sii eai oaččo ođđa areálaid. Odne iige gávdno bajilgovva areálamassimis, muhto ráđđehus ja NBR leat soahpan ráhkadit statistihka čalmmustahttin dihte boazoguohtunareálaid rievdadusaid (Stortinget, 2023).

Boazodoalu oktavuodas areálahálddašeapmi lea movt iešguđet orohagat atnet ja juhket guohtunareála, muhto maidái gilvu areálaid geavaheamis olggobeale aktevrraiguin. Guohtunresurssaid siskkáldas juohkima dáfus, 2007 Boazodoalloláhka ásahii *doallonjuolggadusaid* geatnegahtton reaidun orohagaid boazologu, guohtungeavaheami ja johtalemiid plánemii, maidái dáhtoniid goas johtá ovttá jahkodatguohtumis nubbái (Reindriftsforvaltningen, 2009). Muhto vejolašvuhta dakkaviđe reageret dálke- ja guohtundilálaš rievdadusaide lea boazosápmelaččaid duohken geat leat duoddaris ealuin. Jus eallu vuorddekeahttá ráfehuhitto dahje temperatuvrra rievdamat jieknujudit

⁴ Fosen-áššis lea vuostálasvuhta gaskal guokte bieggafápmorusttega Fosenis Trøndelágas ja boazosápmelaččaid vuoigatvuodaid. 2021 golggotmánus konkluderii ovttajienalaš alimusriekti ahte mearrádus addit lobi bieggafápmohuksemii ii lean fámoláš daningo huksen rihkkui boazosápmelaččaid vuoigatvuoda kulturdoaimmaheapmái (čilgejuvvon ON konvenšuvnna 27. Artihkkalis siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra).

šaddodaga, de lea dárbu johtit ealuin, iige sáhte čuovvut doallonjuolggadusaid mearriduvvon áiggiid. Mearriduvvon áigemiin sáhtta spiehkastit, muhto dalle ferte álggos Stáhtahálddašeaddji miehtat dasa. Dát vealtameahttumiid lea ájihat mearridanlađas fáhkka rievdadusaide, ja boazodoallit geat johtet lobi haga, rihkkot lága ja sáhttet sáhkkoallat. Eará boazodoalloguovlluin, nugo Yamal:as Oarje-Sibirjás, lea boazodolliin eanet friddjavuohta ieža mearridit ja heivehit guohtungeavaheami.

Globála liegganeapmi dahká Finnmárkkkuduodariid lieggaset ja njuoskaset dálvviid, ja lassána dárbu areálaid geavahit eanet fleksibel vugiin (Hanssen-Bauer et al., 2023). Jus guohtumat muhtun guovllus leat “lássašuvvan” jieknuma dahje čeargama geažil, de ferte sáhttit johtit bohccuiguin molssaevttolaš guohtunguovlluide vai doalaha ealus čálgu. Muhto - nugo namuhuvvon- areálaid alde lea garra gilvu. Bieggafápmo-, ruvke-, bartahuksen ja eará infrastruktuva borrá dárbbaslaš guohtunareálaid ja unnida boazodoalu vejolašvuodaid heivehit barggu luonddu- ja dálkkádatrievdadusaide. Boazodoallit geaid lean jearahallan deattuhedje nai eahpesihkarvuoda guohtunvuoigatvuodaid dáfus leat dehálaš sivvan manin orohagaid bajimus boazologuid mearrádusat dagahedje riidodilálašvuodaid. Láhkálávdegotti miellahtut geat ráhkadedje evttohusa otná Boazodoalloláhkii, oaivvilledje boazoguohtunareálaid juohku ferte formaliserejuvot ovdal go orohagaide lea vejolaš ráhkadit doallonjuolggadusaid ja evttohit bistevas boazologu (NOU, 2001). Dát oktiivástida NBR ovddeš jodiheaddji cealkámušain, gii čilgii go gohčču boazosápmelaččaid mearridit boazologu almmá meroštalakeahttá leatgo guohtunareálat gávdnamis, de lea seamma go sihtat “dálueamida bierggastit lanjaid iige mitalit man stuorrát lanjat leat» (NRK Sápmi, 2013).

3.4 Árbevirolaš sámi boazodoallomáhtu: dássedeaddu gaskal bohcco, luonddu ja olbmo

3.4.1 Geavatlaš boazodoallu

Eiseválddit deattuhtit stabiila boazologu, standardiserejuvvon biergobuvttadeami ja diehttevas guohtungeavaheami. Árbevirolaš boazodoalloperspektiivvas dattege ii jurddašuvvo boazodoallu stabilitehta, standárddaid ja einnostahttivuoda oktavuhtii. Gos stáhta árvvoštallá boazodoalu mihttologuid, boazolohkamiid ja statistihkaid, de árbevirolaš boazodoallu fokusere boazosápmelaččaid heivehallánávccaid. Sárnis Máilmmi birasbeaivái 2007:s čilgii *Association of World Reindeer Herders* váldočállli, Johan Mathis Turi, boazodoallit geahččalit heivehallat jotkkolaš molsašuddi dilálašvuodaide (Turi, 2007) – luondu ja dálkkádat rievda jagiáiggiid mielde, ja divrriid,

boraspiriid ja olbmuid gilvaledji areálageavaheapmi ráfehuhtta bohccuid. Turi dajai nai ahte jahkásaš muohta ja jieknjagovččasvariašuvnnat eai leat apmasat davviguovllu olbmuide. Dábálaš sámi sátnevájas, *Jahki ii leat jagi viellja*, čájeha juste dáid variašuvnnat.

Boazodoalus lea danin álelassii dehálaš ohcat dássedeattu gaskal luonddu, bohcco ja boazodoalli ja čađat muddet iežas báikkálaš dilálašvuodaid mielde (Johnsen et al., 2017). Mii ipmirduvvo leat optimála boazolohkun, eallostruktuvrán ja buvttadanstrategiijan danin rievddada áiggi badjel ja lea dálkkádaga, eanadaga, guohtundilálašvuodaid, boraspiriid ja eará mállat ráfehuhttimiid duohken. Boazosápmelaččaid bearašdilli maid váikkuha dasa. Boazodoallu ferte ráhkkanan dustet rievdadusaid guohtundilálašvuodain, eanandagas ja ráfehuhttimiid intensitehta. Fitmadis boazobargi observere ealu birra jagi, dovda sáhkkonáliid iešvuodaid, varrásiid ja njiŋnelasaid sáhkkehemiid ja sáhtta oazžut nanu ealu man heiveha báikkálaš eanadahkii (Johnsen & Benjaminsen, 2017; Johnsen et al., 2017). Boazosápmelaččat geaid jearahallen, oaivvildedje heivehanmuniin sáhtta bisuhit dássedeattu gaskal luonddu, bohccuid ja olbmuid (rievdadit plánaid dárbbu mielde). Boazosápmelaččat hupme earenoamážit guovtti metoda birra dustet luonddurievdadusaid mat vuodđun atniba bohcco luonddu: mobilitehta ja mánggabealatvuoda.

Mobilitehtas lea sáhka sirdit ealu, dovdat ealu bures ja ipmirdit dan láhttema. Mobilitehtas lea maid sáhka johtit ealuin orohagaid gaskkas vai boazu beassá ávkkástallat guohtunressusaid potenciála. Jus guohtoneatnamat leat jikŋon dahje leat eará areálageavaheami ráfehuhttimat, de sáhtta sirdit ealu eará sadjái guohtunguovllus gos lea eambbo ráfálaš.

Mánggabealatvuoha mearkkaša eallostruktuvrá mas bohccot leat iešguđet agis ja mas leat njiŋnelas ja varis bohccot. Dan man agis bohccot leat ja leat go njiŋnelas vai varis bohccot váikkuha dasa ahte dat mannet iešguđet guohtunguovlluide. Mun jearahallan Oarje-Finnmárkku boazosápmelaččaid geat čilgejedje ahte ealuid strukturievdadusat (nu ahte stuora oassi leat njiŋnelasat) rievdadedje ealuid láhttenvuogi ja guohtunminstara. Sámi ealuin leat árbevirolaččat leamaš stuorát oassi varrásat go dat mii odne lea. Varrásiin lea deháleappo doaibma go dušše čovjudit njiŋnelasaid. Sii leat gievrrabut, ja dálvet nagodit goaivut muohttaga, mii maid boahtá eará bohccuide ávkin. Njiŋnelasat eai nagot ávkkástallat visot ealátvariašuvnnaid dálveorohagas muohttaga dihte, čilgejedje boazosápmelaččat. Varrásat leat luonddus juo eambbo gierdevaččat olmmošlaš ráfehuhttimiidda ja mannet guohtun guovlluide maid álddudat ja ruksesmesit garvet (Johnsen & Benjaminsen, 2017).

Boazosápmelaččat geaid lean jearahallan hupme nai boazodoalu balánssa sáhtta bisuhit go gávdnojit nu gohčoduvvon «bufferat». Juogalágan buffer (sihkarvuoha) lea dat go gávdnojit molssaevttolaš guohtoneatnamat go dat eatnamat maid

dábálaččat geavaha eai leat olámuttos earenoamáš dálkedilálašvuodaid dahje eará sivaiddat geažil, igos sáhtta guođohit. Eará mállat sihkarvuoha lea doallat eanet bohccuid go dan “maid dárbbáša”, daningo lea veadjemeahtun easttadit boazomassimiid. Lea hui jáhkehahtti ahte muhtun bohccot gottáhallet boraspiriide dahje vuođáhallet mohtorfievruide dahje jápmet dávddaid geažil. Goalmmát mállat buffer lea ordnet liige bargofámu. Bargofápmun leat dábálaččat boazosápmelaččat ja bearašlahtut geat beaivválaččat eai bargga bohccuiguin, muhto geat veahkehit áigodagain go lea ollu bargu nugo ovdamearkka dihte gidđa- ja čakčajohtimis, misiid mearkumis ja geassit njuovvanbohccuid čakčat.

3.4.2 Etihkka ja gaskavuodát

Fokusa bisuhit dássedeattu gaskal luonddu, bohcco ja boazodoalli gaskkas ii gula dušše boazodoalu geavtlaš beallái. Das lea maid sáhka etihkas ja gaskavuodain. Árbevirolaš sámi boazodoalus lea ipmárdus ahte bohccos lea friddja dáhttu ja sierra dárbbut. Sámi myhta boazodoalu álggu birra deattuha eaktodáhtolaš ovtastallama gaskal olbmo ja bohcco. Boazu lea biekká buorri ja eatnama, ja olmmoš ii sáhte goassege áibbas dan gozihit (Bull et al., 2001; Sara, 2009). Boazosápmelaččaid eallogoziheami ferte ipmirdit leat bohcco ja olbmo gaskaneassoahpamuššan masa vuodđun lea boazosápmelaččaid máhttu bohccuid birra ja áktejupmi bohccuide. Boazosápmelaččaid bargu lea ipmirdit bohccuid luonddu ja láchit dili sin biologalaš dárbbuide (Sara, 2009).

Etihkka lei maid fáddá mii váldui ovdan go jearahallen Oarje-Finnmárkku ja Røros-guovllu boazosápmelaččaid miessenjuovvama birra. Sámi dološvieruid mielde lea boastut rátkit misiid áldduin ovdalگو miesit ieža birgejit. Sirren sáhtta dagahit eallu fiellada daningo álddudat, main lea nanu oktavuoha miessái, atná olu árjjaid ohcat dan. Dainna lágiin, čilgejedje boazodoallit, miessenjuovvamis leat negatiiva váikkuhusat ellidčálgu. Ortnet maiddái váikkuha boazosápmelaččaide. Sii muitaledje lea lossat gullat áldduid ruovgame misiideaset, ja lea ollu bargu doallat čoahkis mášohis ealu (Johnsen et al., 2017).

Bohccos lea maiddái doaibma olbmuidgaskasaš oktavuodain. Boazodoalus árbevirolaččat ožžot mánát juo unnin, sihke bártnit ja nieiddat, bohcco skeaŋkan. Maiddái go boazosápmelaččat náitalit, lea vierrun ahte nubbi sudnos johtá bohccuiguin náittosguoimmi orohahkii. Boađusin lea ahte nuppi orohagas lassána boazolohku ja nuppis fas unnu. Dakkár árbevierut lei okta sivain manin boazosápmelaččat geaid jearahallen garrasit reagerejedje eiseválddiid garra vuohkái movt hálldašitboazologu. Boazosápmelaččat deattuhedje boazologu heiveheamis fertejit kultuvrralaš ja sosioekonomalaš bealit árvvoštallot seamma dehálažžan go ekologalaš bealit, ja bajimus boazologus ferte veaháš heivehanmuniin vai boazosápmelaččat ain sáhttet bohccuid addit skeaŋkan, náittosdilis johtit nuppi orohahkii iežas ealuin, ávkkástallat buriid guohtundilliid ja

- erenoamážit - ávkástallat guohtoneatnamiid masa lea vuoigatvuohhta (Johnsen, 2018).

Boazosápmelaččain lea nai eará oaidnu go eiseválddiin váikkuhusaide go lea beare alla boazolohku. Sii vuosttažettiin ja ovddemusat eai fuolastuvvan eatnamiid guorbademiin, muhto go alla boazolohku lasiha riskka ealut masttadit ja guohtoneatnamiid alde šaddet riiddut (Johnsen et al., 2015). Sosiálaantropologa Robert Paine, gii dutkkai sámi boazodoalu Davvi-Norggas 1960 logu rájes - 1990-lohkui, čilgii boazosápmelaččaid oaidnu "beare ollu bohccuide" lea relatiivvalaš ja dan ferte ipmirdit konteavstta vuodul. Su ovdamearka lei ahte boazosápmelaš gii massá bohccuid eará ealuide sáhtta jurddašit sus leat «beare ollu» bohccot maid galgá hálldašit, muhto go boazosámi mánát leat doarvá boarrásat veahkehit, de sáhttet seamma meari bohccot adnot leame «beare unnán» (Paine, 1994). Seamma ládje go Paine, lean mun nai vásihan boazosápmelaččat ipmirdit boazologu konteavsttas, ja áigumuš lea gávdnat dássedeattu gaskal eaiggáduššat beare ollu ja beare unnán bohccuid - ja optimála boazolohku rievddada dálkki, guohtoneatnamiid ja sosiála relašuvnnaid mielde.

3.5 Čoahkkáigeassu

Eiseválddit hálldašit boazodoalu eanasmuddui biologiiija ja ekologiija diehtogáldu vuodul ja meroštallamiid maiguin optimalisere boazodoalu biergobuvttadeami ja ja ekonomiiija go mudde boazologu ja boazosápmelaččaid logu. Standardiseret eallostruktuurra ja eallosturrodagaid lea reaidu mii álkidahtta boazodoalu hálldašeami. Álkidahttimat ja teknihkalaš lahkoneamit maiguin árvoštallá leat go ealut heivehuvvon guohtunvuodđui dattetge addá unnán saji boazosápmelaččaid iežaset kompleaksa ja báikkálaš máhttui bohccuid ja guohtoneatnamiidhálldašeami dáfus, ja sáhtta vel goaridit dan nai. 60 jagi leat eiseválddit cealkán rationaboazodoalus galget ealus leat ollu nijnjelasat vai maksimere buvttadeami misiid, mat njuovjuvvojit seamma čavčča. Boazosápmelaččaide, geat njuvvet misiid, máksojuvvo liigedoarjja. Otná eallostruktuurra lea heivehuvvon doarjjaortnegii, muhto unnida ealu vejolašvuoda ávkástallat guohtunresurssaid ja dahká dan hearkkibun go šaddet váttis guohtundilálašvuodát.

Eallosturrodagaid ja njuovvandeattuid mihttologut maid EBD atná gozihit boazodoalu bistevasvuoda, atná vuodđun einnostahti biergobuvttadanmálla go lea stabiila dilli. Standarddat ja gaskamearri dattetge eai leat heivvolaččat buvttadusvuogadagaid muddemii go olámuttos guohtoneatnamat rievddadit áiggi mielde (áigodagaid ja jagis jahkái) ja maid eanadagaid mielde (iešguđet eallinbirrasat ja dálkkádatsonat davvin lulás) (Krätli & Schareika, 2010). Ja dan botta go sámi árbevirolaš boazodoallomáhtus leat metodat eallit eahpesihkarvuodain, heivehit jahkodatjoruide ja dálkedilálašvuodaide, ja suddjet bohccuid olgguldas áitagiid vuostá nugo sisabahkemiid, boraspiriid ja

dálkkádatrievdademiid, de eiseválddiid boazodoalu muddemat hehttejit dán máhtu effektiiva geavaheames. Eiseválddit buvttadanmihtut leat šaddan láidesteadđjin movt stuoraservodat ipmirda bistevas boazodoalu, ja – maid Heikkilä (2006, s. 83) lea áican Suomas - "boazodoallit eai adno áššedovdin iežaset fidnus". Ovdamearkkaid maid mii leat geahččan dán artiikkalis (doarjagat miessenjuovvamii, alimus boazologu mearrideapmi ja areálageavaheapmi) čájehit movt otná boazodoalu ja bohccuid areálaid hálldašeapmi dahká váttisin boazoeaiggádiidda geavahit árbevirolaš máhtu luonddu- ja dálkkádatrievdadusaid heaiveheapmái. Muddemat addet maiddá unnán vejolašvuodaid boazodoalu árbevirolaš etihkkaperspektiivvaide. Rationaliserenpolitihka váikkuhus lea mielde láivudahttime boazodoalloservodagaid heivehannávccaid (Mathiesen et al., 2013).

Norga stáhta boazodoalustivren lea kontrastan árbevirolaš máhtu lassáneaddji dohkkeheapmái ja internationála dutkama ja politihkahábmema praksisii. Ovdamearkka dihte deattuha *Intergovernmental Panel on Climate Change* (IPCC) ja *Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services* (IPBES) iešguđet máhtovuogadagaid árvvu, maiddá álgoálbmotmáhtu, go galgá ovddidit vuoiggalaš, ollislaš ja effektiiva biraspolitihka mii lea buoremussan lundui ja olbmuide (IPBES, 2018; IPCC, 2014). IPBES ovddida nai eambo plurála lahkoneami ipmirdit ja árvvusatnit luonddu, ja dutkit bidjet eanet fuomášumi *makkár ja geaid* árvvut ja máhttu speadjalastojuvvo almmolaš mearrádusain (Díaz et al., 2018; Jacobs et al., 2020; Kenter, 2018; Pascual et al., 2021; Pascual et al., 2017). Ja dutkit čujuhit dárbbu eambo searvadahtti mearridanproseassaide (mat dohkkehit iešguđet perspektiivvaid olbmo ja luonddu gaskavuhtii) vai sihkkarastá sosiála vuoiggalašvuoda ja legitiima mearrádusaid (se for eksempel Pascual et al., 2021).

3.6 Rávvagat

- Vai lámččo dili dasa ahte boazodoalus lea heivehanmunni mii addá dasa heivehannávccaid, de eiseválddit fertejit oahpásnuvvat dasa movt boazodoallu lea heivehan rievddadusaide áiggiid čađa ja lámčit dili vai boazosápmelaččat ain sáhttet geavahit dán máhtu.
- Boazodoalu guohtunareálat leat garra áitagaiid vuolde, ja dáid areálaid buorebut suddjen lea mearrideaddjin vai boazodoallu sáhtta bisuhit iežas johtáleaddji vuogi mii lea heivehuvvon marginála ja molsašuddi guohtunresurssaide. Danin ferte boazodoalu eavttuid ipmirdit báikkálaš konteavsttas.
- Sámi boazodoalu hálldašeapmi berre speadjalastit olámuttolaš máhtu, ipmárdusa ja gelbbolašvuoda - sihke árbevirolaš ja dutkanvuodot - vai sihkkarastá mearrádusaid leat sihke legitiimmat ja bistevaččat.

Referanssat

- Arnesen, A. G. (1979). Norsk rett – også for samer? Særlig om reindriftssamenes rettstilling før og nå. *Hefte for kritisk juss*, 5(1), 15–24.
- Bjørklund, I. (2013). Gruvedrift og reindrift – om nordområdesatsing, folkerett og trojanske hester i Sápmi. I S. Jentoft, J.-I. Nergård & K. A. Røvik (Red.), *Hvor går Nord-Norge? Bind 3 – Politiske tidslinjer* (s. 417–428). Orkana akademisk.
- Bull, K. S., Oskal, N. & Sara, M. N. (2001). *Reindriften i Finnmark: rettshistorie 1852–1960*. Cappelen akademisk.
- Bårdsen, B.-J., Berglann, H., Stien, A. & Tveraa, T. (2014). *Effekten av høsting på produksjon og lønnsomhet i reindriften* (NINA Rapport 999, Issue. Norsk Institutt for naturforskning.
- Díaz, S., Pascual, U., Stenseke, M., Martín-López, B., Watson, R. T., Molnár, Z., Hill, R., Chan, K. M., Baste, I. A. & Brauman, K. A. (2018). Assessing nature's contributions to people. *Science*, 359(6373), 270–272.
- Dong, S., Wen, L., Liu, S., Zhang, X., Lassoie, J. P., Yi, S., Li, X., Li, J. & Li, Y. (2011). Vulnerability of worldwide pastoralism to global changes and interdisciplinary strategies for sustainable pastoralism. *Ecology and Society*, 16(2), Article 10. <https://doi.org/10.5751/ES-04093-160210>
- Einarsbøl, E. (2005, 20 June). *Reindeer husbandry rights in Norway*. Hentet 23 June fra <http://www.galdu.org/web/calahus.php?artikkel=259&gjella1=eng>
- Finnmark Dagblad. (2013, 29 September). *Glem det*. Hentet 17 September fra <http://www.finnmarkdagblad.no/nyheter/article6513776.ece>
- Hanssen-Bauer, I., Benestad, R. E., Lutz, J., Vikhamar-Schuler, D., Svyashchennikov, P. & Førland, E. J. (2023). Comparative Analyses of Local Historical and Future Climate Conditions Important for Reindeer Herding in Finnmark, Norway and the Yamal Nenets Autonomous Okrug, Russia. I S. D. Mathiesen, I. M. G. Eira, E. I. Turi, A. Oskal, M. Pogodaev & M. Tonkopeeva (Red.), *Reindeer Husbandry: Adaptation to the Changing Arctic, Volume 1* (s. 187–222). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-17625-8_8
- Heikkilä, L. (2006). The comparison of indigenous and scientific perceptions of reindeer management. *Reindeer Management in Northernmost Europe*, 73–93.
- Ims, A. A. & Kosmo, A. J. (2001). *Høyeste reintall for distriktene i Vest-Finnmark*. Reindriftsforvaltningen.
- IPBES. (2018). *Summary for policymakers of the regional assessment report on biodiversity and ecosystem services for Europe and Central Asia*. The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. <https://ipbes.net/global-assessment>
- IPCC. (2014). Summary for policymakers. I C. B. Field, V. R. Barros, D. J. Dokken, K. J. Mach, M. D. Mastrandrea, T. E. Bilir, M. Chatterjee, K. L. Ebi, Y. O. Estrada, R. C. Genova, B. Girma, E. S. Kissel, A. N. Levy, S. MacCracken, P. R. Mastrandrea & L. L. White (Red.), *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (s. 1–32). Cambridge University Press. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar5_wgII_spm_en.pdf
- Jacobs, S., Zafra-Calvo, N., Gonzalez-Jimenez, D., Guibrunet, L., Benessaiah, K., Berghöfer, A., Chaves-Chaparro, J., Díaz, S., Gomez-Baggethun, E. & Lele, S. (2020). Use your power for good: plural valuation of nature—the Oaxaca statement. *Global Sustainability*, 3.
- Johnsen, K. I. (2016). Medbestemmelse, makt og mistillit i reindriftsforvaltningen. I T. A. Benjaminsen, I. M. G. Eira & M. N. Sara (Red.), *Samisk reindrift, norske myter* (s. 195–220). Fagbokforlaget.
- Johnsen, K. I. (2018). *Conflicting knowledges, competing worldviews: Norwegian governance of Sámi reindeer husbandry in West Finnmark, Norway* (Publikasjonsnr. 2018:87) [Norwegian University of Life Sciences (NMBU)]. Ås.
- Johnsen, K. I. & Benjaminsen, T. A. (2017). The art of governing and everyday resistance: “rationalization” of Sámi reindeer husbandry in Norway since the 1970s. *Acta Borealia*, 34(1), 1–25. <https://doi.org/10.1080/08003831.2017.1317981>
- Johnsen, K. I., Benjaminsen, T. A. & Eira, I. M. G. (2015). Seeing like the state or like pastoralists? Conflicting narratives on the governance of Sámi reindeer husbandry in Finnmark, Norway. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 69(4), 230–241. <https://doi.org/10.1080/00291951.2015.1033747>
- Johnsen, K. I., Eira, I. M. G. & Mathiesen, S. D. (2017). Sámi reindeer governance in Norway as competing knowledge-systems: A participatory study. *Ecology and Society*, 22(4), Article 33. <https://doi.org/https://doi.org/10.5751/ES-09786-220433>

- Johnsen, K. I., Eira, I. M. G., Mathiesen, S. D. & Oskal, A. (2023). 'Leaving No One Behind' – Sustainable Development of Sámi Reindeer Husbandry in Norway. I S. D. Mathiesen, I. M. G. Eira, E. I. Turi, A. Oskal, M. Pogodaev & M. Tonkopeeva (Red.), *Reindeer Husbandry: Adaptation to the Changing Arctic, Volume 1* (s. 37-66). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-17625-8_3
- Kenter, J. O. (2018). IPBES: Don't throw out the baby whilst keeping the bathwater; Put people's values central, not nature's contributions. *Ecosystem Services*, 33, 40-43.
- Krätli, S. & Schareika, N. (2010). Living off uncertainty: the intelligent animal production of dryland pastoralists. *The European Journal of Development Research*, 22(5), 605–622.
- Landbruksdirektoratet. (2020). *Ressursregnskap for reindriftsnæringen. Reindriftsåret 1. april 2019 – 31. mars 2020* (Rapport nr. 43/2020, Issue. Landbruksdirektoratet.
- Landbruksdirektoratet. (2022). *Ressursregnskap for reindriftsnæringen. Reindriftsåret 1. april 2021 – 31. mars 2022* (Rapport nr. 44/2022, Issue. Landbruksdirektoratet.
- LD. (1966). *Innstilling fra Reindrifstovkomiteen*. Landbruksdepartementet. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1976-77&paid=4&wid=a&psid=DIVL480&pgid=a_0707&vt=a&did=DIVL508&s=True
- Lenvik, D. (1988). *Utvalgsstrategi i reinflokket* [Norges Landbrukshøgskole]. Ås.
- LMD. (2008). *Veiledere for fastsetting av økologisk bærekraftig reintall*. Landbruks- og matdepartementet. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/brosjyrer_veiledererapporter/veileder_fastsetting_okologisk_baerekraftig_reintall_des_2008.pdf
- LMD. (2018, 5 July). *Økologisk, kulturell og økonomisk bærekraft*. Landbruks- og Matdepartementet. Hentet 30 January fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/mat-fiske-og-landbruk/reindrift/okologisk-kulturell-og-okonomisk-baerekraft/id2339776/>
- Magga, O. H., Mathiesen, S. D., Corell, R. W. & Oskal, A. (Red.). (2009). *Reindeer herding, traditional knowledge, adaptation to climate change and loss of grazing land*. Fagtrykk Idé AS. <https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/43/Reindeer%20herding,%20traditional%20knowledgem%20adaptation%20to%20climate%20change%20and%20loss%20of%20grazing%20land.pdf?sequence=1>
- Mathiesen, S. D., Alfthan, B., Corell, R., Eira, R. B. M., Eira, I. M. G., Degteva, A., Johnsen, K. I., Oskal, A., Roué, M., Sara, M. N., Skum, E. R., Turi, E. I. & Turi, J. M. (2013). Strategies to enhance the resilience of Sámi reindeer husbandry to rapid changes in the Arctic. I Arctic Council (Red.), *Arctic Resilience Interim Report 2013* (s. 109-112). Stockholm Environment Institute and Stockholm Resilience Centre.
- Nebell, I., Rustad, L. J., Pettersen, I., Røe, M. & Walland, F. (2018). Kalveklassifisering og kalveslaktetilskudd for reinkalv. *NIBIO Rapport*, 4(11). https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/bitstream/handle/11250/2484981/NIBIO_RAPPORT_2018_4_11.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Niamir-Fuller, M. (2000). The resilience of pastoral herding in Sahelian Africa. I F. Berkes & C. Folke (Red.), *Linking social and ecological systems: management practices and social mechanisms for building resilience* (s. 250–284). Cambridge University Press.
- NOU. (2001). *Forslag til endringer i reindrifstloven: Innstilling fra Reindrifstlovutvalget oppnevnt av Landbruksdepartementet 5. november 1998* (Norges offentlige utredninger, Issue. Statens forvaltningstjeneste. <https://www.regjeringen.no/contentassets/bbbc786f04474086baeac735f19cb6c4/no/pdfa/nou200120010035000dddpdfa.pdf>
- NRK Nordnytt. (2014, 26 September). *Ikke i rute med reintallsreduksjon*. Hentet 6 October fra <http://www.nrk.no/nordnytt/ikke-i-rute-med-reintallsreduksjon-1.11954217>
- NRK Sápmi. (2013, 18 February). *Kunne vært ferdig på nittitallet*. Hentet 16 January fra http://www.nrk.no/kanal/nrk_sapmi/1.10917493
- NRK Sápmi. (2014, 9 May). *Reintallet holder seg høyt*. Hentet 9 March fra <http://www.nrk.no/sapmi/reintallet-holder-seg-hoyt-1.11708266>
- Paine, R. (1994). *Herds of the tundra: A portrait of Saami reindeer pastoralism*. Smithsonian Institution Press Washington, DC.
- Pascual, U., Adams, W. M., Díaz, S., Lele, S., Mace, G. M. & Turnhout, E. (2021). Biodiversity and the challenge of pluralism. *Nature Sustainability*, 4, 567-572. <https://www.atree.org/sites/default/files/s41893-021-00694-7.pdf>
- Pascual, U., Balvanera, P., Díaz, S., Pataki, G., Roth, E., Stenseke, M., Watson, R. T., Dessane, E. B., Islar, M. & Kelemen, E. (2017). Valuing nature's contributions to people: the IPBES approach. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 26, 7-16.

- Ravna, Ø. (2015). Sámi Rights to Natural Resources and Lands in Norway. I N. Loukacheva (Red.), *Polar Law and Resources* (s. 63–77). Nordic Council of Ministers. <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:805978/FULLTEXT01.pdf>
- Reindrifftsforvaltningen. (2009). *Veileder for utarbeidelse av bruksregler*. Reindrifftsforvaltningen. <http://bit.ly/1wdbe6H>
- Reindrifftsloven. (2007). *Lov om reindrift (LOV-2007-06-15-40)* Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2007-06-15-40>
- Riksrevisjonen. (2003-2004). *Riksrevisjonens undersøkelse av bærekraftig bruk av reinbeiteressursene i Finnmark* (Dokument 3:12 (2003–2004), Issue. https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/dokumentserien/2003-2004/dok_3_12_2003_2004.pdf
- Riseth, J. Å. (2000). *Sámi reindeer management under technological change 1960–1990: implications for common-pool resource use under various natural and institutional conditions. A comparative analysis of regional development paths in West Finnmark, North Trøndelag, and South Trøndelag/Hedmark, Norway* [Agricultural University of Norway]. Ås. http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/bitstream/handle/10535/3618/sami_reindeer_management_under_technological_change_1960_to_1990_implications_for_common_pool_resource_use_norway.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Sara, M. N. (2001). *Reinen – et gode fra vinden: Reindrifftsens tilpasningsformer i Kautokeino*. Davvi girji.
- Sara, M. N. (2009). Siida and Traditional Sámi Reindeer Herding Knowledge. *Northern Review*, 30(Spring 2009), 153–178.
- Sara, M. N., Eira, I. M. G., Bjørklund, I. & Oskal, A. (2016). Hvordan skal vi forstå reintall? I T. A. Benjaminsen, I. M. G. Eira & M. N. Sara (Red.), *Samisk reindrift, norske myter* (s. 51-68). Fagbokforlaget.
- Statens reindrifftsforvaltning. (2014). *Ressursregnskap for reindriffts-næringen for reindrifftsåret 1. april 2012 – 31. mars 2013*. Fagtrykk Idé AS. <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/reindrifften/for-siidaandeler/publikasjoner>
- Stortinget. (2023, 28 February). *Svar på skriftlig spørsmål om å sikre reindrifftsarealgrunnlag*. Hentet 28 February fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/svar-pa-skriftlig-sporsmal-om-a-sikre-reindriffts-arealgrunnlag/id2965039/>
- Turi, J. M. (2007, 1st June 2007). Johan Mathis Turi addresses World Environment Day. I. International Centre for Reindeer Husbandry.
- Vorren, Ø. (1946). Reindrifften i Norge. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 11(5–6), 199–220. <https://doi.org/10.1080/00291954608551627>

